

УДК 371.11:005.336.5

*Головко Н. І.,
к. пед. н., доцент
Київський Національний
університет імені Тараса Шевченка*

РОЛЬ ВИКЛАДАЧА ПІД ЧАС ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Стаття містить теоретичне обґрунтування ролі викладача у підготовці майбутніх соціальних працівників, розвиток творчих здібностей студентів.

***Ключові слова:** роль викладача, творчі здібності, компетентність, соціальні працівники.*

В статье рассматривается обобщенное понятие “профессиональная компетентность”, с помощью которого определена структура компетентности социальных работников.

***Ключевые слова:** профессиональная компетентность, структура профессиональной компетентности, специалист социальной работы.*

As a result of theoretical analysis the notion of “professional competence” has been specified. It allowed us to define the structure of professional competence of the future specialist.

***Keywords:** professional competence, the structure of professional competence, social workers.*

Входження України до європейського освітнього та наукового простору супроводжується зростанням вимог до рівня професійної компе-

тентності майбутніх фахівців як гаранта конкурентоспроможності на ринку праці та покращення економічних досягнень.

Роль викладача вищої школи має соціальне значення і займає одне з центральних місць у формуванні національної свідомості й духовної культури українського суспільства. Сьогодні сучасне суспільство потребує не вузьких спеціалістів – носіїв окремих виробничих функцій, а всебічно розвинених соціально активних особистостей, які мають фундаментальну наукову освіту, багату внутрішню культуру.

Зазвичай, у складних умовах, що постійно змінюються, найкраще орієнтується, приймає рішення, працює людина творча, гнучка, креативна, здатна до генерування і використання нових ідей і задумів, нових підходів, нових рішень, тому незаперечним є формування творчої особистості ще в навчальному закладі. Вагому роль у цьому відіграє викладач під час викладання навчальних дисциплін.

Професійна діяльність педагога – це духовний, інтелектуальний та культурний потенціал, що дозволяє розвивати студента як особистість. Така важливість ролі педагога та результатів його діяльності зумовлює відповідні високі вимоги як до особистості, так і до професійної майстерності викладача.

Питання професійної майстерності виступає об'єктом підвищеної дослідницької уваги як вітчизняних, так і зарубіжних учених (К. А. Абульханова, О. М. Атласова, В. І. Байденко, Г. О. Балл, Н. А. Банько, В. С. Безрукова, Т. Г. Браже, Д. К. Брител, Ю. В. Варданян, С. М. Вішнякова, Б. С. Гершунський, А. О. Деркач, О. А. Дубасенюк, В. Г. Заикин, Н. І. Запрудський, Е. Ф. Зеєр, І. А. Зімняя, І. А. Зязюн, І. В. Ільїна, Н. В. Карнаух, Р. Квасниця, Н. В. Кузьміна, В. Ладшеєр, А. М. Маркова, Л. М. Мітіна, В. П. Пугачов, А. О. Реан, Ю. Г. Татур, Н. С. Шаблігіна, О. М. Шиян, А. Д. Щекатунова, В. І. Юдін та інші).

Надаючи студентам певну базу знань, викладач розвиває їхню самостійність, формує критичне мислення, вміння виробляти власну точку зору. Ефективність та сила впливу на емоції і свідомість студентів у великій мірі залежить від особистості самого викладача.

Як відмічає А. О. Баклан, враховуючи вплив особистості викладача на якість процесу освіти, пропонуються різноманітні набори особистісних якостей, важливих для професії педагога. Умовно можна виділити:

- домінантні якості (гуманність, соціальна активність, інтелігентність, морально-етичні якості (правдивість, чесність, справедливість, порядність, гідність), працьовитість, готовність до створення нових цінностей і прийняття творчих рішень, здатність до міжособового

спілкування, ведення діалогу, переговорів, наявність педагогічного такту тощо);

- периферійні якості (привітність, артистизм, мудрість, почуття гумору тощо) [1, с. 242].

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні ролі викладача у підготовці майбутніх соціальних робітників і розгляду допомоги викладача в розвитку творчих здібностей студентів.

Метою професійної діяльності педагога є створення умов для всебічного гармонійного розвитку особистості студента, його самореалізації, розкриття індивідуальності, творчого потенціалу. Педагог має усвідомлювати унікальність і неповторність студента як індивідуальності, зважати на складність і неоднозначність процесу його становлення свою відповідальність як фахівця [1, с. 242].

Сукупність цих якостей педагога створює його авторитет. Учитель чи викладач є головною фігурою педагогічного процесу, а його особистий приклад – могутній фактор виховного впливу. Завдяки спілкуванню зі студентами викладач виховує не тільки словом, а й усіма якостями своєї особистості.

Діяльність педагога відповідно має бути різнобічна, гуманна і змістовна, потребує ґрунтовної підготовленості і має багато вимірів. Професійна педагогічна діяльність викладача може розглядатися як цілісна динамічна система, у якій можливо виділити такі структурні складові й функціональні компоненти педагогічної діяльності. Одне з найважливіших значень у оцінці педагога має авторитет викладача, як одне зі складових ознак професійного педагога. Авторитет викладача – це інтегральна характеристика його професійної, педагогічної та особистісної значущості в колективі, яка виявляється через взаємини з колегами та студентами, впливає на ефективність навчально-виховного процесу.

Педагогіка, ґрунтуючись на психологічних дослідженнях у галузі творчості, визначила шляхи формування творчої особистості. Виходячи з того, що творчі здібності в певній мірі притаманні кожному студентові, завдання педагогіки вищої школи, зокрема кожного викладача, полягає в тому, щоб розкрити і далі розвивати їх. Розв'язання цього завдання передбачає, зокрема, з'ясування творчої особистості студента, розробку концепції її формування методів певної оцінки рівня творчих можливостей.

Навчати творчості безпосередньо неможливо. Формувати можна лише передумови самостійної творчості – здібності, установки. При цьому педагогічні впливи, спрямовані щодо творчого потенціалу, можуть включати прийоми, орієнтовані як на конкретний результат, так і на спонування до творчості.

І. В. Зайченко стверджує, що сам навчальний процес неможливий без активної діяльності учнів. Сучасна дидактика вважає, що діяльність учителя полягає не в простій передачі учням певної суми знань і умінь, а в організації активної діяльності самих учнів, спрямованій на засвоєння нових знань, умінь і навичок [2, с. 23]. Але сам навчальний процес неможливий без активної діяльності учнів. Сучасна дидактика вважає, що діяльність учителя полягає не в простій передачі учням певної суми знань і умінь, а в організації активної діяльності самих учнів, спрямованій на засвоєння нових знань, умінь і навичок.

Для одного викладача творчий підхід до навчального матеріалу – це здібність студента творчо розвивати та доповнювати точку зору викладача. А з іншого – це вміння студента відстоювати іншу, може і протилежну, точку зору.

Межі творчості можуть бути різними, але у будь-якому випадку під час творчої діяльності відбувається відкриття чогось нового, розвиток діяльності за ініціативи творчої людини. До творчої діяльності може спонукати людину й оточуюче середовище. Поряд із поняттям творчості і творчого мислення в психології зустрічається “креативність”. За тлумаченням психологів цей термін визначає людину до творчості.

Американський учений П. Торенс виділив такі основні параметри креативності:

- 1) творча продуктивність;
- 2) оригінальність (здібність вигадувати нові ідеї, які можуть дивувати);
- 3) гнучкість (здібність до всебічного розгляду предмета, здібність враховувати при прийнятті рішень різні обставини);
- 4) деталізація (здібність працювати над ідеєю, працювати над нею стільки скільки необхідно щоб надати їй закінчений вигляд).

Безумовно, праця викладача повинна мати творчий характер. Поняття “педагогічна творчість” доцільно поєднувати з професійною творчістю. Викладацька творчість зберігає загальну послідовність творчого процесу:

1. Перед викладачем систематично виникають ті чи інші завдання дидактичного або виховного характеру, які іноді мають вигляд проблемних ситуацій. Викладач повинен їх осмислити, дати загальну оцінку, звернути увагу на головне, від чого виникає задум майбутнього впливу.

2. Відбувається усвідомлення й уточнення конкретної мети впливу на перебіг проблемної ситуації. Це можуть бути виховні заходи, педагогічний вплив, різноманітні заняття (семінари, практичні заняття).

3. Накопичення спостережень за об'єктом майбутнього впливу.

4. Вибір і реалізація одного з варіантів впливу.

5. Безпосередній аналіз педагогічного вливу та його критична оцінка.

Педагог повинен бути людиною з високим рівнем професійної культури, яка виявляється у здатності знаходити задоволення в праці; творчій діяльності, спрямованій на формування особистості учня; оволодінні культурною спадщиною, в особистих моральних якостях. Засвоєні педагогом культурні багатства втілюються в його діяльності, поведінці, у ставленні до світу та самого себе.

Культура педагогічної діяльності – рівень виконання викладачем своїх професійних обов'язків. Залежить вона від соціально значущих мотивів діяльності педагога (потреби, інтереси, цінності, погляди); відповідності психофізичних властивостей особистості, які забезпечують необхідний рівень і ефективність професійної діяльності; ступеня розвитку психічних процесів особистості (мислення, пам'ять, емоції, почуття, воля); повноти та глибини засвоєних психолого-педагогічних і спеціальних знань, умінь, навичок, тобто набутого досвіду; соціальної активності.

У чому ж виявляється роль викладача в підготовці творчих студентів, майбутніх високопрофесіональних соціальних працівників? Звичайно, кожний викладач повинен мати педагогічну творчість, бути креативним, компетентним. Педагогічна творчість – це найвищий рівень педагогічної діяльності, що виявляється в творчості викладача, в постійному вдосконаленні мистецтва навчання, виховання та розвитку людини. Педагогічну творчість психологи та педагоги розглядають як стан педагогічної діяльності, під час якого відбувається створення нового у змісті, організації науково-практичних проблем.

Педагогічна творчість перш за все пов'язана з особистістю викладача, з комплексом його якостей, які допомагають забезпечити високий рівень самоорганізації професійної діяльності. Кожна людина має свій творчий стиль, тому для викладача важливо враховувати творчі здібності студента, розпізнати його індивідуальні особливості, формувати навички та вміння керувати творчим процесом.

До числа якостей, які характерні для педагога-професіонала можна віднести інтерес до людей, зворотний зв'язок, артистизм, оптимізм, відсутність тривожності тощо. У правильному творчому підході до організації навчального спілкування на заняттях професійної підготовки значно підвищиться вплив викладача на формування особистості

студентів. Для цього необхідно на заняттях проводити театралізовані заняття, заняття-гру, коли перед студентами ставляться завдання режисерського й акторського плану. Це вимагає від студентів усвідомлення і правил мовної поведінки, розуміння рольових і особистісних властивостей свого партнера, необхідність користування великим багажем мовних засобів тощо.

На заняттях, присвячених розвитку творчості, необхідно, передусім, створити вільну ігрову атмосферу, спрямовану на забезпечення комфортності спілкування, впевненості у своїх силах, творчих можливостях і відповідному потенціалі інших членів групи. На цій основі вже можна продовжувати роботу щодо тренінгу спеціальних творчих моментів (скажімо, бачення задачі й самостійна постановка, формування задуму тощо) в ігрових та інших умовах.

Організація викладання потребує, з одного боку, організації дій викладача, а з другого – організації діяльності студентів, спрямованої на засвоєння навчального матеріалу, стимулювання й мотивацію навчання.

Творчі здібності особистості – це синтез її властивостей і рис, що характеризують ступінь їх відповідності вимогам певного виду навчально-творчої діяльності й зумовлюють рівень результативності цієї діяльності. Безперечно, значну роль у розкритті творчих здібностей студента відіграють мотиви та воля. Тому на заняттях викладачеві необхідно формувати і збагачувати мотиви творчої діяльності майбутнього спеціаліста, розвивати інтерес до творчості. Виховний вплив стимулює ідейно-моральне усвідомлення мотиву, що виник, розширює духовні та фізичні можливості досягнення цілей і певних результатів діяльності.

Процеси, методи, засоби спонукання студентів до продуктивної пізнавальної діяльності знаходять своє відображення в мотивації. Мотивація як процес змін станів і відношення особистості ґрунтується на мотивах, під якими розуміють певні чинники, що змушують особистість здійснювати певні вчинки. Мотивами характеризується відношення студентів до навчання, зокрема, до вивчення іноземної мови, взаємозв'язок потреб та інтересів, прагнень та емоцій.

Мотивом може стати тільки усвідомлена потреба й тільки в тому разі, якщо задоволення цієї конкретної потреби, багаторазово проходячи через етап мотивації, безпосередньо переходить у дію. Мотив прагнення до успіху – це стійка диспозиція особистості переживати гордість і задоволення при досягненні успіху. Вивчення та правильне використання діючих мотивів, формування необхідних, які спрямовують

розвиток особистості і скеровують її в потрібному напрямі – головне в педагогічній праці.

Робота з обдарованими студентами вимагає належної змістової наповненості занять, зорієнтованості на новизну інформації та різноманітні види пошукової аналітичної, розвиваючої, творчої діяльності. Вона під силу висококваліфікованим, небайдужим до свого предмета викладачам.

Формами роботи можуть бути групові та індивідуальні заняття, факультативи.

Зміст навчальної інформації має доповнюватись науковими відомостями, які студенти можуть одержати в процесі виконання додаткових завдань у той же час, але за рахунок вищого темпу обробки навчальної інформації.

Серед методів розвитку творчості студентів мають превалювати самостійна робота, пошуковий і дослідницький підходи до засвоєних знань, умінь і навичок. Контроль за їх навчанням повинен стимулювати поглиблене вивчення, систематизацію, класифікацію навчального матеріалу, перенесення знань у нові ситуації, розвиток творчих елементів у їх навчанні. Домашні завдання повинні мати творчий, диференційований характер.

Активізувати пізнавальну та творчу діяльність студентів допоможуть індивідуальний і диференційований підхід до навчання з урахуванням інтелектуального розвитку студента, його здібностей і рівня підготовленості з дисципліни. На заняттях, присвячених розвитку творчості, необхідно передусім створити вільну ігрову атмосферу, спрямовану на забезпечення комфортності спілкування, впевненості у своїх силах, творчих можливостях і відповідному потенціалі інших членів групи. На цій базі вже можна продовжувати роботу щодо тренінгу спеціальних творчих моментів (скажімо, бачення задачі й самостійна постановка, формування задуму тощо) в ігрових та інших умовах. Серед методів розвитку творчості студентів мають превалювати самостійна робота, пошуковий і дослідницький підходи до засвоєних знань, умінь і навичок. Контроль за їх навчанням повинен стимулювати поглиблене вивчення, систематизацію, класифікацію навчального матеріалу, перенесення знань у нові ситуації, розвиток творчих елементів у їх навчанні. Домашні завдання повинні мати творчий, диференційований характер.

Звичайно, безпосередньо навчати творчості неможливо, але існують різні цікаві методики активізації творчої діяльності, спрямовані на

відповідну актуалізацію мислення, уяви. До таких методик можна віднести рольову гру, самостійну роботу, “брейн-стормінг”, тренінги тощо.

Інтелектуально-творчий тренінг, тобто розгорнуту систему гнучких впливів на особистість, спрямовану на формування здатності до творчості, слід відрізняти від прийомів, або методів, активізації творчості “під конкретну задачу”, тобто методів пошуку конкретного технічного або наукового вирішення. Разом з тим, знайомство з такими методиками, їх практичне застосування сприяють нагромадженню творчого потенціалу.

Висновки. Таким чином, узагальнюючи вищесказане, педагог повинен прагнути до духовного збагачення студентів, поважати невичерпність і унікальність кожної людської особистості, організовувати педагогічний процес як духовну взаємодію в умовах психологічного комфорту, інтелектуальної співпраці, співтворчості, діалогової культури, поєднувати педагогіку впливу з педагогікою взаємодії, що забезпечують взаємозбагачення, гармонійний розвиток і саморозвиток суб’єктів педагогічного впливу, сприяти гармонізації особистості учня, допомагати йому, актуалізувати потребу в особистісному зростанні, розвивати здатності до творчої адаптації та самозмін. Основною метою викладача є досягнення внутрішнього успіху, тобто досягнення задоволеності педагога собою та своєю професійною діяльністю. Це дуже важливий момент, який не співпадає з думкою про те, що вчитель, який намагається дотримуватися принципів гуманної педагогіки, буде успішним у своїй діяльності. Насправді існує зворотна закономірність: успішний вчитель, задоволений своєю діяльністю, працюватиме гуманно та демократично. Так, педагог, який має впевненість у своїй особистій та професійній компетентності, впевнений у своєму успіху, надає позитивний вплив на самооцінку і на ставлення до нього учнів, стимулює у них прагнення до успіхів у навчальній діяльності і, в підсумку, впливає на їхню особистість. Отже, успішний педагог – джерело успіху своїх вихованців.

Література

1. Баклан А. О. Концептуальні положення діяльності педагога // Сучасні проблеми якості освіти : тези доп. регіональної наук.-практ. конф. – Донецьк : ДНУ, 2007. – С. 242–246.
2. Зайченко І. В. Педагогіка : навчальний посібник для студ. вищ. пед. навч. закл. / І. В. Зайченко. – 2-ге вид. – К. : Освіта України, КНТ, 2008. – 528 с.